

stanowić wspaniałe uzupełnienie wiedzy praktyków sprawujących opiekę nad chorymi, lekarzy, pielęgniarek, psychologów, pedagogów, pracowników socjalnych, osób świeckich, jak i konsekrowanych, jak również studentów medycyny, pielęgniarstwa, psychologii, pedagogiki, socjologii, pracy socjalnej, wszystkich, którzy w pracy zawodowej jak i studiowaniu poruszają się w obrębie ludzkiego cierpienia, opieki i zaspakajania potrzeb. Publikacja ta to nie tylko swoisty przewodnik duchowy, ale również poradnik mądrych zasad w sprawowaniu opieki.

Czwarty aspekt, rzucający się od razu w oczy czytelnikowi to wydanie. Rzadko zdarza się znaleźć tak starannie i po prostu ładnie wydaną książkę. Reasumując wydaje się, iż na rynku ukazała się książka niezwykła, ważna dla tych, którym problemy bioetyczne towarzyszą zarówno w analizach naukowych, jak i w działaniach leczniczych i opiekuńczych.

Czesław Kustra*

Stanisław Głaz, *Niektóre czynniki warunkujące przeżycia religijne młodzieży studiującej*, Wydawnictwo WAM, Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna „Ignatianum”, Kraków 2009, ss. 136.

Nakładem Wydawnictwa WAM oraz Wydawnictwa Wyższej Szkoły Filozoficzno-Pedagogicznej „Ignatianum” opublikowana została w 2009 roku praca Stanisława Głaza pod tytułem: *Niektóre czynniki warunkujące przeżycia religijne młodzieży studiującej*. Jej autor jest profesorem Wyższej Szkoły Filozoficzno-Pedagogicznej „Ignatianum” w Krakowie, w której pełni funkcję kierownika Katedry Psychologii Ogólnej. W kręgu zainteresowań naukowych badacza znajdują się zagadnienia osobowości, jej struktury i rozwoju, a także problematyka doświadczeń religijnych i trudności przeżywanych przez człowieka w tych sferach. Stanisław Głaz jest autorem kilkudziesięciu książek i artykułów oraz twórcą kilku metod badawczych.

Jak podkreśla uczony, jego rozprawa ma charakter teoretyczno-empiryczny. Koncentrując się na zagadnieniu religijności i osobowości człowieka, podjął on próbę przedstawienia związku przeżyć religijnych z takimi wymiarami osobowości, jak sfera emocjonalno-uczuciowa, wartości, prze-

---

* Ks. dr hab. Czesław Kustra, prof. UMK, jest kierownikiem Katedry Teorii Opieki i Wychowania na Wydziale Nauk Pedagogicznych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.

życia religijne oraz zaangażowanie religijne. Główne pytania badawcze swojej pracy ujął w następującej formie: W jakim zakresie zróżnicowana jest osobowość młodzieży studiującej z uwagi na stan emocjonalno-uczuciowy, preferencje wartości emocjonalnych, zaangażowanie religijne i przeżycia religijne? W jakim stopniu przeżycia religijne wyznaczone są życiem emocjonalno-uczuciowym, preferowanymi wartościami i zaangażowaniem emocjonalnym badanej młodzieży?

Recenzowana książka składa się z pięciu rozdziałów. Pierwszy z nich dotyczy problematyki osobowości człowieka i głównych obszarów jej rozwoju (s. 15–33). Autor wyszedł od ogólnych rozważań na temat rozpatrywanego zagadnienia. Podejmując próbę wyjaśnienia pojęć „rozwój” i „osobowość”, nawiązał do wybranych stanowisk teoretycznych, jakie wykształciły się na gruncie psychologii (m.in. koncepcji Z. Freuda, E. Eriksona, H. Murraya). W dalszej kolejności zwrócił uwagę na problem zakresu rozwoju osobowości. Przyjął, iż prawidłowość i skuteczność rozwoju człowieka zależy od różnorodnych czynników, w tym od zadatków organicznych, aktywności własnej jednostki, wychowania i nauczania, środowiska. Podkreślił zwłaszcza rolę rozwoju emocjonalnego, moralnego, społecznego, intelektualnego i religijnego w procesie kształtowania się osobowości. Wyróżnione wymiary poddał następnie gruntownej charakterystyce.

W rozdziale drugim, zatytułowanym *Człowiek i jego życie emocjonalno-uczuciowe* (s. 35–52), oprócz zdefiniowania terminów „emocje” i „uczucia” (odwołano się do bogatej literatury psychologicznej), zwrócono uwagę na kwestię pochodzenia emocji i uczuć (wskazując na różne źródła tych procesów) oraz problem rozwoju stanów emocjonalno-uczuciowych (omawiając m.in. główne cechy rozwoju emocjonalnego). Opisano ponadto czynniki, jakie warunkują rozwój procesów emocjonalno-uczuciowych; zaliczono do nich: cechy organizmu, zdrowie, czynniki środowiska społecznego, aktywność własną jednostki. Niniejszą część rozprawy zakończyły rozważania na temat dojrzałości sfery emocjonalno-uczuciowej człowieka. Określono nie tylko samo pojęcie „dojrzałość emocjonalna”, ale także wyszczególniono wskaźniki dojrzałości emocjonalnej i pokrótce scharakteryzowano warunki, które sprzyjają jej osiągnięciu (podkreślając m.in. rolę pracy pedagogów i psychologów w tym zakresie).

Rozdział trzeci poświęcono omówieniu metodologicznych podstaw podjętych badań (s. 53–76). Uczony rozpoczął od zarysowania teoretycznych założeń problematyki badawczej, po czym przedstawił stan badań dotyczących przeżyć religijnych, nawiązując m.in. do własnych prac empirycznych. Kolejnym krokiem było sformułowanie pytań badawczych, które przyjęły następującą formę: Czy płeć i kierunek studiów różnicują zmienne – sferę emocjonalno-uczuciową, wartości, zaangażowanie religijne, przeżycie

obecności Boga i nieobecności Boga u badanej młodzieży? Które spośród zmiennych niezależnych, czy te dotyczące sfery emocjonalno-uczuciowej, czy zaangażowania religijnego, oddziałują w istotny sposób na przeżycie obecności i nieobecności Boga w poszczególnych podgrupach respondentów? Na ile zmienne niezależne odnoszące się do sfery emocjonalno-uczuciowej oraz zaangażowania religijnego wyjaśniają wariancję zmiennych dotyczących przeżycia obecności i nieobecności Boga? Postawione pytania stały się podstawą do skonstruowania szeregu hipotez. Jako narzędzia badawcze wykorzystano: Kwestionariusz Kontroli Emocjonalnej (KKE) Brzezińskiego (służący do pomiaru struktury kontroli emocjonalnej), Skalę Wartości (Value Survey) Rokeacha (pozwalającą na określenie preferencji wartości), Skalę Zaangażowania Religijnego (SZR) Golana (służącą do pomiaru religijności) oraz Skalę Poczucia Skutków Przeżycia Religijnego (SPSPR) autorstwa S. Głaza (umożliwiająca określenie poziomu przeżycia religijnego i jego rodzaju). Ponadto omówiono strategię badań i sposób ich realizacji, a także scharakteryzowano grupę badawczą (w aspekcie takich zmiennych jak: wiek, kierunek studiów, praktyki religijne, motywacja religijna).

W rozdziale czwartym zaprezentowano wyniki przeprowadzonych badań (s. 77–108), a w kolejnym – poddano je psychologicznej interpretacji (s. 109–119). Dokonując prezentacji rezultatów badawczych, zwrócono uwagę na zależności pomiędzy zaangażowaniem religijnym, przeżyciami religijnymi i sferą emocjonalno-uczuciową a płcią i kierunkiem studiów oraz pomiędzy wartościami instrumentalnymi a płcią i kierunkiem studiów. Jak ustalono na podstawie rozkładu wyników, płeć i typ studiów różnicują tylko niektóre ze zmiennych. Uczony założył więc, że istnieją jakieś inne zmienne psychologiczne, jakie mogą różnicować uzyskane w badaniach dane. Za zmienne kryterialne przyjął wartości instrumentalne uszeregowane według Skali Wartości. W celu pogrupowania respondentów o zbliżonej bądź odmiennej preferencji wartości zastosowano analizę skupień. Zgodnie z ustalonym programem badawczym, wyróżniono zmienne niezależne (esencjalne) oraz podjęto próbę ukazania wielkości wariancji wyjaśnionej przez te zmienne w przypadku grupy mężczyzn i kobiet, a także w każdym ze skupień (osób o danej preferencji wartości instrumentalnych). Wykorzystano w tym celu procedurę wielokrotnej regresji krokowej. Zmienne niezależne stanowiły wartości uzyskane w testach Skali Zaangażowania Religijnego i Kwestionariusza Kontroli Emocjonalnej, z kolei zmienne zależne – wartości otrzymane w Skali Poczucia Skutków Przeżycia Religijnego. Następnie poddano weryfikacji wcześniej postawione hipotezy, z których tylko część potwierdziła się.

Na podstawie rzetelnie przeprowadzonej analizy wyników badań autor sformułował szereg bardziej ogólnych wniosków. Stwierdził, iż badaną młodzież cechuje dobrze rozwinięte życie religijne. Studenci przejawiają większe zaangażowanie w życie sakramentalne i modlitewne aniżeli studentki. Studentki z kolei charakteryzuje większe przeżycie obecności Boga i bardziej emocjonalne przeżywanie Jego nieobecności. Badani są świadomi swoich przeżyć religijnych, wykazują troskę o rozwój własnej religijności. W sferze „życia uczuciowo-emocjonalnego studentki odznaczają się większą zdolnością kontrolowania zewnętrznych przejawów przeżywanych emocji oraz nadmierną kontrolą swojego zachowania niż studenci. Studenci preferują wartości związane z poznaniem, odnoszące się do pomysłowości czy fachowości. Kobiety studiujące przykładają większą wagę do wartości związanych ze sferą uczuciowo-emocjonalną. Najbardziej istotne oddziaływanie na przeżycie obecności Boga i Jego nieobecności mają zmienne powiązane ze sferą religijną, a dopiero w dalszej kolejności dotyczące sfery emocjonalno-uczuciowej studiującej młodzieży” (s. 117).

W oparciu o rezultaty badań przedstawiono także kilka uwag dla celów wychowawczo-rozwojowych, co niewątpliwie podnosi wartość omawianej publikacji. Zauważono m.in., że w procesie rozwojowym, zwłaszcza ludzi młodych, należy uwzględniać potrzebę odkrywania oraz realizacji wartości osobowościowych i religijnych. Jest to bowiem istotny czynnik dla prawidłowego przebiegu tego procesu. Poza tym znajomość preferencji świata wartości człowieka może okazać się pomocna w programie rozwojowym i wychowawczym młodzieży.

Recenzowana rozprawa liczy 136 stron. Jej lekturę w znacznym stopniu ułatwiają liczne tabele i wykresy (rozdział czwarty i piąty), a także zamieszczone na końcu książki obszerny wykaz literatury.

Praca ks. Stanisława Głaza to napisane w przystępny sposób, interesujące studium teoretyczno-empiryczne na temat wybranych uwarunkowań przeżyć religijnych młodzieży studiującej. Można uznać ją za ważny wstęp do dalszych badań nad podjętą tutaj problematyką. Jak podaje zresztą sam autor: „Trudno na podstawie jednej serii badań opracować jakkolwiek jednoznaczną hipotezę, dlatego należałoby przeprowadzić jeszcze szereg badań szczegółowych dotyczących tego skomplikowanego zagadnienia wśród innych grup młodzieży” (s. 124). Ostatecznie podkreśla on jednak, że świat przyjmowanych wartości, sfera uczuciowa oraz religijność odgrywają istotną rolę w życiu człowieka, biorąc aktywny udział w formowaniu się dojrzałej osobowości. Jak dodaje na koniec: „Wartości instrumentalne jakby przygotowują człowieka, by mógł odkryć i przyjąć wartości o charakterze transcendentalnym. Dojrzałe uczucie religijne sprzyja przeżyciu tego, co uważane jest za boskie, święte. Dzięki przeżyciom o charakterze religij-

nym osobowość człowieka staje się bardziej dojrzała i zostaje wzbogacona o nowe treści, o nieznane jej dotąd doświadczenia” (s. 124).

Tomasz Różański*

---

* Mgr Tomasz Różański jest doktorantem w Katedrze Socjologii Edukacji i Pedagogiki Społecznej Wydziału Nauk Pedagogicznych UMK w Toruniu.